

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๗

วัฏจักรวัฏจิต

จิตของสัตว์โลกที่ถูกวัฏจักรครอบงำให้กลายเป็นวัฏจิต เป็นจิตที่หมุ่นเวียน นี้ไม่มีวิชาใดในสามแดนโลกธาตุนี้จะแก้จะถอดจะถอนจะชะล้างมันได้ นอกจากวิชาธรรมเท่านั้น เพราะฉะนั้นคำว่าธรรมกับโลกจึงไม่เคยสาบสูญไปจากโลกสมมุติอันนี้ เพราะเป็นเครื่องแก้กัน เช่นเดียวกับร้อนกับหนาว มีดกับแจ็ก เป็นเครื่องแก้กันอย่างนี้

ธรรมท่านว่ามีอยู่ตลอดอนันตกาล แต่ก็อาศัยผู้ที่จะคิดค้นขึ้นมาใช้ประโยชน์ เช่น นำมาถอดถอนสิ่งที่เป็นข้าศึกทั้งหลายเหล่านี้แก่สัตว์โลก โดยอุบายวิธีการแนะนำสั่งสอน และการปฏิบัติเป็นยุค ๆ คราว ๆ ไป ที่ว่าพระพุทธเจ้ามาอุบัติแต่ละพระองค์ ๆ ก็คือทรงนำธรรมะหรือรื้อฟื้นธรรมะที่เป็นของมีอยู่นี้ ขึ้นมาทำประโยชน์แก่โลกนั้นแล

เราทั้งหลายได้มาบวชในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่เลิศประเสริฐโดยหลักธรรมชาติ และนับว่าเป็นบุญวาสนาบารมีของเราอย่างยิ่ง ที่ได้พยายามตัดดวงเอาคุณงามความดี มาแก้สิ่งลามกทั้งหลายออกจากใจของตน อย่างเต็มกำลังความสามารถ เพราะโอกาสก็อำนวยเต็มที่แล้วในนักบวชของเรา เฉพาะเมืองไทยนี้นักบวชเป็นผู้มีโอกาสมืออิสระมากกว่าใคร ๆ เนื่องจากทางบ้านเมืองก็ให้โอกาส ทั้งความเคารพนับถือ ไม่กล้ามาแตะต้องอาจเอื้อมพระเรากลัวจะเป็นบาปเป็นกรรม เพราะผ้ากาสา พัสตร์หรือผ้าเหลืองนั้น เป็นเครื่องหมายแห่งท่านผู้พิเศษคือพระพุทธเจ้า ปกคลุมหุ้มห่อนักบวชคือพระเราอยู่แล้ว

หากเราจะสั่งสมทิวิมานะขึ้นในความเป็นพระ โดยสำคัญหรือโดยอ้างตนว่าเป็นพระ เพื่อจะสั่งสมกิเลสให้มากมุนยิ่งกว่าฆราวาส ก็ได้อย่างเต็มหัวใจ ไม่มีใครเกินพระ นี่พูดถึงการไม่คิดในแง่เดียวว่า พระนี่เป็นเพศแห่งการชำระสะสาง เป็นเพศเสียสละ แต่กลับกลายเป็นเพศสั่งสมกิเลสตัณหาอาสวะขึ้นมาจากภายในจิตใจ โดยอาศัยโอกาสอำนวยก็ได้ เพราะความสำคัญนั้นนะ อาศัยโอกาส อาศัยเพศอำนวยขึ้นมาให้ทำความชั่วซ้ำลามกขึ้นภายในตัวได้โดยไม่ต้องสงสัย จึงเป็นไปได้ทั้งดีทั้งชั่ว ไม่ใช่บวชแล้วจะไม่ทำความชั่ว กิเลสไม่เคยขึ้นกับการบวชหรือไม่บวช เพราะกิเลสไม่ได้บวชกับใคร ไม่มีใครเป็นอุปัชฌาย์กิเลสได้เลย นอกจากธรรมซึ่งเป็นเครื่องปราบกันเท่านั้น

สมัยปัจจุบันนี้ทั้ง ๆ ที่ศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าก็ประกาศกังวานอยู่อย่างสด ๆ ร้อน ๆ เกี่ยวกับเรื่องมรรคผลนิพพาน บุญ บาป นรก สวรรค์ แต่เพราะธรรมเหล่านี้ อยู่ในท่ามกลางแห่งข้าศึก คือฝ่ายต่ำ ได้แก่กิเลสซึ่งครอบงำอยู่ทุกหัวใจไม่เลือกหน้า มันมีอำนาจสามารถที่จะผลักดันความรู้ความเห็นที่มันบรรจุไว้อย่างเต็มที่แล้วนั้น ออก

มาทางกาย ทางวาจา ความประพฤติต่าง ๆ ซึ่งเป็นการลบหลู่ศาสนธรรมสวด ๆ ร้อง ๆ ของพระพุทธเจ้าได้โดยไม่ต้องสงสัยเหมือนกัน นี่ละเวลานี้กำลังเป็น

บาปก็ไม่มีแล้ว เพราะธรรมชาติที่ปิดหัวใจของสัตว์โลกนั้น มันปิดให้มืดให้ดำให้มืดไปหมด ไม่ให้เห็นบาป ไม่ให้รู้บาป ทั้ง ๆ ที่ใจก็รู้ ๆ แต่ไม่ให้อำนาจเป็นบาป แน่ะ ให้รู้และให้อำนาจทำในสิ่งที่ธรรมชาตินี้ต้องการเท่านั้น จึงไม่เชื่อว่าบาปมี ไม่เชื่อว่าบุญมี ไม่เชื่อว่านรกมี สวรรค์มี พรหมโลก นิพพานมี ทั้ง ๆ ที่ธรรมเหล่านี้สิ่งเหล่านี้มีประจำโลกประจำธรรมมาเป็นเวลานาน จนไม่มีใครสามารถเอาชนะได้ สิ่งเหล่านี้มีอยู่กับโลก ถ้าสิ่งเหล่านี้ไม่มีโลกก็ไม่ควรจะมี ทุกข์ก็ไม่ควรจะมีในหัวใจสัตว์

นี่ทุกสิ่งทุกอย่างสัตว์แบกหามอยู่ตลอดเวลา ความทุกข์จะเป็นหัวใจใจร่างกายใดที่ไม่มีทุกข์มีหรือ ร่างกายเป็นภาชนะของทุกข์ ใจก็เป็นภาชนะของทุกข์ เพราะเชื้อของทุกข์ฝังอยู่ที่ใจ ต้นลำของมันเกิดอยู่ที่ใจนั้น จะไม่ให้มันผลิดอกออกผลมาอย่างไร ต้องผลิดอกออกผลขึ้นมาให้เป็นความทุกข์ความเดือดร้อน นี่มีอยู่ที่ใจและกายของสัตว์ ถ้านรกไม่มี หรือบาปไม่มี สิ่งเหล่านี้ก็ไม่ควรจะมีในสัตว์ แต่สัตว์ก็แบกหามกันอยู่แล้วก็ถูกปิดกันไม่ให้เชื่อในบาปในบุญ ในนรก สวรรค์ไปเสีย นี่จึงเชื่อว่ามันละเอียดขนาดนั้นนะ ไม่ให้สัตว์รู้เลย

ถ้าต่างคนต่างรู้ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นโทษ ใครจะมานอนจมโทษอยู่เล่า นอนอยู่ในถ้ำเสือที่มันกำลังจะจับคอกอยู่แล้ว ใครจะไปกลักร้องเพลงเพลินอยู่ในถ้ำเสือเช่นนั้น ไม่ใช่ฐานะที่จะเป็นไปได้ แต่เท่าที่ได้เพลินเพลินอยู่นั้น ก็เพราะไม่ทราบว่ามันมีเสือและถ้ำนั้นเป็นภัย จึงต้องได้รับภัยเรื่อย ๆ มา เพราะความไม่รู้ไม่เข้าใจนั่นเอง

ถ้าลองทราบว่ากิเลสเป็นภัยในหัวใจ ด้วยอรรถด้วยธรรมมีสติธรรม ปัญญาธรรม เป็นต้น ได้สอดส่องมองเห็นไปโดยลำดับลำดับ ตั้งแต่ลูกเต้าหลานหลานของเสือร้าย ได้แก่กิเลสประเภทต่าง ๆ จนกระทั่งถึงเสือโคร่งใหญ่หรือยักษ์ใหญ่ กลืนสัตว์ทั้งสามแดนโลกธาตุนี้ไม่มีวันอิ่มพอ ตายแล้วกลืน ๆ เท่านั้น หากได้รู้อย่างนี้แล้ว ใครจะไม่ตะเกียกตะกายหนี จากแดนแห่งความเป็นอาหารของสัตว์ประเภทนี้อยู่ตลอดเวลาได้ ต้องตะเกียกตะกายสุดเหวี่ยง แขนขาดขาดไป ถ้าชายังมีก็ต้องตะเกียกตะกาย จนกระทั่งไปไม่รอดจริง ๆ หมดความหมายจริง ๆ แล้วถึงจะหายใจปลา ให้มันจับให้มันกลืนไป

ผู้ปฏิบัติธรรมในเบื้องต้นที่ไม่รู้เรื่องกิเลสว่าเป็นภัย ย่อมจะเพลินในกิเลส หลงในกิเลส ติดในกิเลส เพราะฉะนั้นความรักจึงเป็นบ่อเกิดแห่งความหลงได้เป็นอย่างดี ความซัง ความเกลียด ความโกรธ เป็นบ่อเกิดแห่งความหลงได้เป็นอย่างดี อย่าว่าแต่ความรักทำให้ติด สิ่งทีลึกลับออกจากความรักก็เป็นเหตุให้ติดมันถึงติดได้

โลกเรารู้ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นภัยใครจะมาฝันรัก ฝันโกรธ ฝันเกลียด มันไม่รู้เพราะไม่มีสิ่งที่เหนือกว่านี้ ไม่มีสิ่งที่ควรให้รู้ให้เห็นสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นภัย จึงต้องยอมจมกันอยู่อย่างนี้ทั้งท่านทั้งเรา สัตว์ทุกประเภทไม่มีใครรู้ ไม่มีใครสามารถจะเข้าใจได้เลย จึงไม่เสาะแสวงหาทางออก ปล่อยให้มันเป็นอาหารของมันอยู่เป็นประจำ ๆ ทั้งสามแดนโลกธาตุ ไม่มีจิตดวงใดสัตว์ตัวใดที่จะพ้นจากความเป็นอาหารของธรรมชาตินี้ ให้กินอยู่ตลอดเวลาได้

เราจะเห็นได้เวลาปฏิบัติธรรม ในขั้นเริ่มแรกเกิดความเชื่อความเลื่อมใส นี่ก็คืออุปนิสัยที่ฝังอยู่ภายในนั้นแหละกับตัวพิษตัวภัย อยู่ในใจดวงเดียวแต่เป็นธรรม อันนั้นเป็นข้าศึก อันนี้เป็นคุณแฝงอยู่ในใจดวงเดียว เช่น สัตว์ผู้ทำดีได้ไปเกิดในสถานที่ที่ดีที่เหมาะสมเป็นกาลเป็นเวลาเป็นภพเป็นชาติไป เหล่านั้นล้วนแล้วแต่คุณธรรมที่เป็นฝ่ายดีบันดลบันดาลพาให้เสาะให้แสวงพาให้บำเพ็ญ ก็ได้อาศัยอันนั้นแหละไป เพราะตอนนั้นยังไม่มีกำลังมาก เมื่อได้บำเพ็ญให้มีกำลังมากเข้าไป เฉพาะอย่างยิ่งจิตตภาวนาเป็นวิธีการหรือเป็นงานที่จะบุกเบิกเบิกถอนทุกสิ่งทุกอย่างทั้งโทษทั้งคุณ ให้เห็นประจักษ์ชัดเจนโดยไม่ต้องสงสัย

เมื่อเริ่มบำเพ็ญก็ตะเกียกตะกาย คอยที่จะล้มกับมันอยู่จนได้ ทั้ง ๆ ที่เราก็อทราบจากการได้ยินได้ฟังว่า ความขี้เกียจขี้คร้าน ความอ่อนแอ ความท้อแท้ เหล่านี้เป็นเรื่องของฝ่ายต่ำที่ปิกเสียบขวากหนามไว้โดยไม่ต้องสงสัย เราก็อทราบแต่มันไม่ถึงใจ เพราะได้ยินแต่คำบอกเล่าจากครูจากอาจารย์จากตำรับตำราเฉย ๆ ยังไม่เห็นด้วยตาของตัวเองก็ยังไม่ฝังใจเชื่อ ต่อเมื่อได้ปฏิบัติธรรม เริ่มแต่สมถธรรมได้ปรากฏขึ้นภายในใจ ใจจะเปลี่ยนสภาพความรู้สึกขึ้นมาแปลก ๆ ต่าง ๆ จากความเป็นเดิมของตน เข้าสู่ความสนใจ เข้าสู่ความเชื่อในสมถธรรมหรือในธรรมทั้งหลายไปโดยลำดับ

คำว่าสมถธรรมก็มีหลายอาการ มีหลายชั้นหลายภูมิ สมถธรรมที่มีความสงบประหนึ่งราวกับว่าขาดสะบั้นไปหมดจากอารมณ์ทั้งหลายที่เคยเกี่ยวข้อง ก็มีในบางกาล บางเวลา นี่ก็พอที่จะถือเอาเป็นความอัศจรรย์ ความฝังใจในอจลศรัทธา เชื่อมต่อมรรคต่อผลได้โดยไม่ต้องสงสัยชั้นหนึ่งเหมือนกัน นี่ก็เป็นกำลังเพิ่มขึ้นมา จากนั้นก็เห็นคุณค่าอจลศรัทธาฝังใจในผลที่ตนได้เคยปรากฏแล้ว แม้วินหลังวาระต่อไปจิตจะไม่มี ความสงบอย่างนั้นก็ตาม แต่ความเชื่อที่เคยเป็นแล้วอย่างนั้นไม่ยอมถอน ฝังลึกลงไปเรื่อย ๆ เชื่อแน่นแล้ว ความเพียรความตะเกียกตะกายก็มีกำลังขึ้นมา

นี่ละที่ว่ามึธรรมเครื่องส่อง มีธรรมเป็นเครื่องวัดเครื่องตวง เครื่องเทียบเคียงกัน หรือเป็นคู่แข่งกันกับฝ่ายอธรรมที่เคยมีอำนาจครอบหัวใจเรามาจน ให้เกิดแต่ความฟุ้งซ่านรำคาญ กอบโกยเอาความทุกข์ขึ้นมาเผาผลาญจิตใจไม่ว่าหน้าร้อนหน้าหนาว ฤดู

กาลใด ๆ มีแต่เป็นพินเป็นไฟอยู่ตลอดเวลา เมื่อมีธรรมเป็นเครื่องเทียบเคียง เป็นเครื่องทดสอบ เป็นคู่แข่งกัน แทรกกันเข้าไปแล้ว ย่อมมีทางเลือกคนเรา

อ้อ แต่ก่อนจิตเคยเป็นอย่างนั้น ๆ เป็นทุกข้อย่างนั้น ๆ เห็นโทษของมันในขณะที่เดียวกัน บัดนี้จิตได้ปรากฏความสงบเย็นใจขึ้นมา และเย็นใจขึ้นมา เป็นคุณค่าที่ทำให้เกิดความเชื่อความเลื่อมใส ความอุทิศสำหรับพยายามมาพร้อม ๆ กัน นี่ถ้าเมื่อมีสองแล้วย่อมมีทางเลือกคนเรา ของสิ่งเดียวไม่ทราบจะเลือกอะไร ก็มันมีอันเดียว มองในหัวใจมีแต่ไฟอย่างเดียว ไม่เคยปรากฏว่าจะมีน้ำมีความเย็นเข้าเคลือบแผงเป็นคู่แข่งบ้างเลย แต่พอได้ปรากฏสมถธรรมเป็นน้ำที่เย็นฉ่ำภายในจิตใจแล้ว ย่อมมีทางคิดคนเรา

อ้าว อุทิศสำหรับพยายาม นี่จิตค่อยเคลื่อนไหวตัวเองมาโดยลำดับอย่างนี้ จากพิน ๆ เป็นจิตที่มีความสงบเย็นใจ จิตมีสมาธิย่อมมีความเพียรติดกันกับจิตที่ไม่เคยมีสมาธิมีความสงบเลยอยู่มากมาย หากเป็นไปในจิตดวงนั้นเอง แล้วขยับไปสู่ด้านปัญญา คำว่าปัญญานี้ทุก ๆ ท่านก็จะเข้าใจแล้ว เพราะ ๑) ในตำรับตำราได้เต็มไปหมดอยู่แล้ว ๒) ก็เคยได้ยินได้ฟังได้อธิบายให้ฟังแล้ว ปัญญาคืออะไร คือความเฉลียวฉลาด ความคิดแยกคายไตร่ตรองในเหตุในผล ในสิ่งชั่วที่สัมผัสสัมพันธ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจของเรา หรืออารมณ์อดีต อนาคตอะไรก็แล้วแต่เถอะ ถ้าเคยเป็นกิเลสก็เป็นปัญญาธรรมได้ เป็นมรรคได้เหมือนกัน ในสิ่งเหล่านั้นมันพลิกกลับตัวเอง

เริ่มตั้งแต่พิจารณาอสุภะอสุภังในสกลกายของเราและของคนอื่นสัตว์อื่น ดังท่านให้ไปเยี่ยมป่าช้า ล้วนแล้วแต่ไปพิจารณาอสุภะอสุภัง กอง ทุกข์ อนิจจัง อนตตา ที่โลกทั้งหลายเสกสรรปั้นย่อเพราะอำนาจของกิเลส ว่าเป็นของดีวิเศษวิโสมีคุณค่ามาก แน่นหนามั่นคง จีรังถาวร มีความสุขความเจริญ เป็นหลักเป็นเกณฑ์ หาวนลิ้นชากวายนมไปไม่ได้ ให้แก่สิ่งเหล่านี้ด้วยการพินิจพิจารณาในอสุภะอสุภัง ทุกข์ อนิจจัง อนตตาลบล้างความจอมปลอมทั้งหลายเหล่านี้ออก

เบื้องต้นเห็นภายนอกก่อนก็มี ดังท่านสอนให้ไปเยี่ยมป่าช้า ก็คือสอนให้พิจารณาพอเห็นอาการของสิ่งเหล่านั้นเป็นอย่างไรแล้ว จะได้เทียบเข้ามาสู่ร่างกายของตนทุก ๆ อาการว่าเป็นไปได้ওয়ั้น เกิดความมั่นใจขึ้นมา ที่นี้ได้ถือเอาสกลกายของตนนี้เป็นแดนป่าช้าภายในตัวเอง และแยกแยะไปตรงไหนกับส่วนภายนอกภายในได้กันทุกสัต์ทุกส่วน ถ้าเป็นอสุภะอสุภังก็เหมือนกัน ถ้าเป็นไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกข์ อนตตา ก็เหมือนกัน นี่คือนิพพานเริ่มออกก้าวเดิน

ส่วนมากจะก้าวเดินไปแถวรูปกายเป็นสำคัญ เพราะกายนี้เป็นประเภทที่หนักหน่วงมาก ถ้าพูดถึงเรื่องติดก็ติดมาก หนักมาก รักก็กระเทือน ชังก็กระเทือน เกลียดโกรธ กระเทือน เพราะเป็นวัตถุหยาบ อารมณ์ที่ปรากฏขึ้นในทางดังกล่าวนี้จึงกระเทือน

มาก มีแต่อารมณ์อย่างรุนแรง แต่เมื่อได้พิจารณาเห็นตามความจริงของมันโดยลำดับ
ซ้ำ ๆ ซาก ๆ ดังเคยพูดในเทปหรือในหนังสือ และเคยเทศน์ให้ฟังไม่รู้กี่พันกี่หมื่นครั้ง
แล้ว จิตย่อมจะเข้าใจในความจริง เพราะความจริงมีอยู่โดยแท้ เป็นแต่เพียงว่าความ
จอมปลอมที่เสกสรรปั้นยอกจากกิเลสนี้มันทับมันถมหนาแน่น เกินกว่าจะพิจารณาได้
เพียงครั้งหนึ่งครั้งเดียว จึงต้องถากแล้วถากเล่า ชำระแล้วชำระเล่า ขุดแล้วขุดเล่า จึงจะ
ถึงความจริงขึ้นมาได้

เมื่อพิจารณาร่างกายส่วนต่าง ๆ ดังที่กล่าวนี้ จะเป็นภายนอกก็ตามภายในก็ตาม
ประจักษ์ใจเสียเพียงครั้งเดียวเท่านั้น จะเป็นเช่นเดียวกับจิตที่ไม่เคยได้รับความสงบ
แต่มาสงบให้เห็นประจักษ์ และสงบอย่างแนบแน่นด้วย จนเป็นเหตุให้ฝังใจ เกิดความ
อัศจรรย์ ความรู้ทางด้านปัญญานี้ก็เหมือนกันเช่นนั้น เพียงได้ประจักษ์ครั้งหนึ่งครั้ง
เดียวเท่านั้นจะฝังรากลึกลงไป หยั่งลงเป็นอจลศรัทธาในทางปัญญาไม่ลดละทอดถอย

คราวนี้พิจารณาได้อุบายอย่างนี้ขึ้นมา คราวต่อไปพิจารณาได้อุบายอย่างนั้นขึ้นมา
ส่วนที่จะให้เป็นแบบเดียวกันจริง ๆ นั้นไม่ได้แน่นอนนัก นักปฏิบัติจึงไม่ควรที่จะคาด
จะหมายในผลที่เคยเป็นมาแล้วด้วยการพิจารณาโดยอุบายใดก็ตาม ปรากฏให้เป็น
ปัญญาขึ้นมาเกี่ยวกับเรื่องร่างกายอสุภะอสุภัง ทุกข์ อนิจจัง อนตตา ก็ตาม ส่วนมากไม่
เหมือนเดิม ไม่เหมือนเก่า จะมีการยกย้ายผันแปรไปเรื่อย ๆ แต่อยู่ในวงอสุภะอสุภัง
วง อนิจจัง ทุกข์ อนตตา นี้ด้วยกัน แม้ต่างก็ต่างโดยอาการ หลักรใหญ่เป็นอันเดียวกัน

จะเป็นอย่างไรก็ตาม จิตย่อมจะเชื่อไปตามนั้น เมื่อถึงขั้นที่ควรเชื่อถึงขั้นที่ควรจะ
ฝังลงสู่ความจริงแล้ว จิตย่อมฝังลงทันที ๆ เพราะปัญญาพาให้ฝัง ปัญญาพาให้รู้
ปัญญาพาให้เข้าใจความจริงทั้งหลาย จิตเป็นผู้ก้าวเดินตามปัญญาเท่านั้น เพราะจิตเป็น
ผู้ต้องหาถูกจำจองอยู่ด้วยกิเลสตัณหาอาสวะประเภทต่าง ๆ ปัญญาเป็นผู้ชักจูง ปัญญา
เป็นผู้รื้อถอนสิ่งเหล่านี้่ออกให้จิตเบาภาระลงโดยลำดับ ปัญญารู้แจ้งชัดเจนไปโดย
ลำดับลำดับ

นั่นแหละที่ปัญญาก็เป็นอจลศรัทธาของปัญญา ที่นี้ไม่ว่างงานแหละ ถ้าลงได้จับ
ไตรลักษณ์ขึ้นพิจารณา จะเป็นไตรลักษณ์ใดก็ตาม จับอสุภะอสุภังขึ้นพิจารณาจน
ประจักษ์ใจได้เพียงครั้งหนึ่งแล้ว ครั้งต่อไปจะกระจายตัวออกไป ขยายออกไป กว้าง
ออกไปเรื่อย ๆ ละเอียดเข้าไปเรื่อย ๆ คำว่า ทุกข์ ก็มีความละเอียดเข้าไป อนิจจัง อนต
ตา ละเอียดเข้าไปตามลำดับลำดับของสภาวะธรรมนั้น ๆ และความรู้ความเห็นของสติ
ปัญญาที่ยังทราบตามกำลังของตนจะเปลี่ยนสภาพไปเรื่อย ๆ เช่นเดียวกับสิ่งเหล่านั้น
จิตก็เปลี่ยนสภาพอาการของตนเข้าสู่ความละเอียดเรื่อย ๆ เข้าไป

นี่ปัญหาที่กล่าวนี้ เบื้องต้นเราต้องอาศัยอุบายวิธีการจากครูจากอาจารย์ ที่คอยแนะนำพร่ำสอนมาเป็นภาคปฏิบัติ คือนำไปปฏิบัติตัวเองจนปรากฏผลขึ้นมา เมื่อได้ปรากฏผลขึ้นมามีดังที่กล่าวนี้แล้ว นั่นละที่ปัญหาจะสร้างตัวขึ้นมาเอง จะหมุ่นตัวอยู่ภายในวงสังขารนี้ไม่ลดละทอดถอย

หากเราจะพิจารณาย้อนหลังไปถึงความท้อแท้อ่อนแอ ความตำหนิตนว่าอำนาจวาสนาน้อย ว่าตนเป็นคนโง่เขลาเบาปัญญา เหล่านี้จะหมดไป ๆ ความซึ้งใจอ่อนแอนี้จะหมดไปก่อนเพื่อน ความท้อแท้เหลวไหลต่าง ๆ จะหมดไปโดยลำดับลำดับ คำว่ามีอำนาจวาสนาน้อยโง่เขลาเบาปัญญานี้ก็ค่อยหมดไปเหมือน ๆ กัน จะมีแต่ความมุ่งมั่นเข้มแข็งในการที่จะทำจิตนี้ให้หลุดพ้นจากทุกข์ หรือให้รู้ตามความจริงในสภาวะธรรมทั้งหลายดังที่เคยรู้เคยเห็นมาแล้วเป็นลำดับ จะให้รู้ละเอียดกว้างขวางลึกซึ้งเข้าไปยิ่งกว่านี้ จนกระทั่งถึงที่สุดจุดหมายปลายทาง ด้วยความมุ่งมั่น ด้วยความขยันหมั่นเพียรของจิตนั่นเอง

นี่จิตเป็นอัตโนมัติของความเพียร เป็นอัตโนมัติของสติของปัญญา ของความอดความทน กลายเป็นอัตโนมัติไปตาม ๆ กันหมด สิ่งทีกล่าวนั้นเมื่อย้อนไปพิจารณาแล้วจึงได้ทราบชัดว่าเป็นกิเลสทั้งมวล ความกลัวเป็นกลัวตายเหล่านี้ไม่ใช่อะไรปกเสียบขวางหนามเอาไว้ มีแต่กิเลสทั้งนั้น สลับซับซ้อนย้อนหน้าย้อนหลัง กระทบพลิกแพลงไปตรงไหนถูกแต่ขวางแต่หนามของกิเลส ในระยะที่ควรจะถูก ในระยะที่ออกจากวงล้อมของมันไม่ได้ เมื่อจิตได้ก้าวเข้ามาเช่นนี้แล้ว เราพิจารณาย้อนหลังจะเห็นได้ชัดเจนดังที่กล่าวมานี้ และความมุ่งมั่นที่จะทำจิตให้ถึงความหลุดพ้นนั้นมีกำลังมาก

ความมุ่งมั่นนี้เป็นแม่เหล็กอันสำคัญทีเดียว เนื่องมาจากความได้รู้จริงเห็นจริงในสภาวะธรรมส่วนต่าง ๆ เป็นเชื้อของจิตให้เกิดความเชื่อ ให้เกิดความตั้งใจ ความมุ่งมั่นซึ่งเคยมีอยู่แล้วก็เพิ่มกำลังขึ้น สุดท้ายความมุ่งมั่นนี้จะพุ่ง ๆ ดิ่งไปหมด ความกลัวเป็นกลัวตายไม่มีเหลือ มีแต่เป็นก็เป็นตายก็ตายไม่สนใจ ขอให้รู้ให้เห็นสิ่งที่เป็นคุณและที่เป็นภัยทั้งหมดนี้ไปในขณะเดียวกัน ๆ จนกระทั่งถึงแดนสว่างโล่งโล่งโปร่งไปหมด ที่เรียกว่า อวกาศของธรรม อวกาศของจิต มีเท่านั้น นี่เรียกว่าเป็นปัญญาอัตโนมัติ ปัญหานี้เป็นจิตตภาวนา สร้างขึ้นภายในตัวเองโดยไม่ต้องอาศัยอะไรในขณะที่ผลิตรู้คิดที่พินิจพิจารณา วิธีการต่อสู้กับข้าศึกคือกิเลสประเภทต่าง ๆ นั้น จะผลิตตัวขึ้นมาเองให้ทันกับเหตุการณ์นั้น ๆ ช้าบ้างเร็วบ้างมีได้เป็นได้

และมีครูบาอาจารย์คอยแนะ เช่น เวลาติดปัญหาอย่างนี้ เป็นต้น ดังสาวกท่านติดปัญหาจะไปทูลถามพระพุทธเจ้า มีพระอัญญาตรภิกขุเป็นตัวอย่าง พอเดินไปได้ถึงพระคันธกุฎีก็พอดีฝนตก ขึ้นทูลถามปัญหายังไม่ได้ เลยยืนอยู่ข้างล่าง ตอนนั้นจิตของท่าน

สติปัญญาของท่านพิจารณาธรรมตลอดเวลา เข้าสู่ภูมิจิตภูมิธรรมอันละเอียด เป็นความเพียรอดโนมัตถิอยู่แล้ว เมื่อได้เห็นฝนตก น้ำฝนหยดย้อยลงมาจากชายคามากกระทบน้ำข้างล่าง อาศัยความกระทบกันตั้งเป็นตอมเป็นฟองขึ้นมาแล้วดับไป ตั้งขึ้นมาดับไป

ท่านก็เทียบถึงเรื่องความปรุงความแต่งภายในจิตที่เรียกว่าสังขารจิต นี่มันเกิดขึ้นจากจิต สังขาร ความคิดความปรุงอันนี้เกิดขึ้นดับ คิดดีก็ดับ คิดชั่วก็ดับ ปรุงเรื่องอะไรมีแต่เกิดกับดับ เหมือนกับน้ำตกลงมามากน้อยมีแต่เกิดกับดับ ๆ เพียงเท่านั้น ๆ ท่านย้อนมาพิจารณานี้ได้ความ บรรลุธรรมเสียในขณะนั้น โดยอาศัยน้ำเป็นต้นเหตุ เลยไม่ขึ้นไปทูลถามพระพุทธเจ้า พอฝนหยุดเท่านั้นก็กลับไปกุฎีของตน นั่นเพราะอะไร เพราะเมื่อเข้าถึงที่ถึงฐานแล้ว สนฺทิฏฐิโก นี้ประกาศกังวานในตัวเอง ไปทูลถามพระพุทธเจ้าทำไม เพราะความจริงเป็นอันเดียวกัน

นี่ก็เหมือนกัน เมื่อถึงวาระที่จะเป็นสติปัญญาขึ้นมาแล้วต้องเป็นเช่นนั้น เมื่อข้องใจ อยู่ใกล้ครูใกล้อาจารย์อยู่ใกล้พระพุทธเจ้า ใครจะอยากชักช้าให้เสียเวล่ำเวลา ก็ต้องพุ่งตัวเข้าถึงพระองค์ท่าน หรือพุ่งตัวเข้าถึงครูอาจารย์ให้ท่านแนะนำ เพราะท่านรู้ก่อนเห็นก่อนมาทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว พอเล่าเรื่องความเป็นของตนถวายท่าน ท่านจะกระจายออกให้ฟังทันทีเลย แล้วก็ผ่านไปโดยไม่ต้องเสียเวล่ำเวลาเหมือนเราต่อสู้อยู่โดยลำพังเราเองนั่นเลย นี่สิ่งสำคัญในการพิจารณา เราอาศัยท่านเป็นบางกาลบางเวลาที่เกิดข้อข้องใจในระหว่างกิเลสกับธรรมที่กำลังต่อสู้กัน ยังหาทางแยกทางแยะหาทางแพ้วทางชนะกันไม่ได้ เมื่ออาศัยครูอาจารย์คอยแนะ หลังจากเราได้ถวายธรรมะท่านแล้วจะเข้าใจทันที จากนั้นเราก็ตะลุมบอนของเราเอง หากเป็นไปเอง แก้ปลดเปลื้องกันไปในตัว

เรื่องปัญญาขั้นนี้พูดไม่ได้ว่ากว้างแคบขนาดไหน ละเอียดแหลมคมเพียงใด พูดไม่ถูก เอากิเลสเป็นประมาณ กิเลสละเอียดแค่ไหนสติปัญญาก็ต้องตาม ๆ กันไปโดยลำดับลำดับ ผลสุดท้ายสติปัญญาต้องเหนือกว่า ไม่เช่นนั้นวิภูจิตวิภูจักร อวิชาขบัจจยา สงฆารา จะพังทลายลงไม่ได้ อันนี้ต้องเหนือ นี้เรียกว่าปัญญาอดโนมัตถิ ในครั้งพุทธกาลท่านว่ามหาสติมหาปัญญา

เหมือนกับว่าสุดเอื้อมหมดหวังเวลานี้ชาวพุทธเรา พระพุทธเจ้าปรินิพพานไป ๒,๕๐๐ ปีแล้ว โน่นให้กิเลสมันหลอกไป ๒,๕๐๐ ปีโน้น แต่กิเลสฝังจมอยู่ในใจนี้มาก็ปีก็เดือนก็กัปกัปป ทำไม่ไม่เห็นครีไม่เห็นล้าสมัย ไม่เห็นเป็นกาลเป็นนานอะไร นี่เสียเปรียบมันตรงนี้เอง มันหลอกไปเมืองอินเดียโน้น ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้หลายปีมาแล้วโน้น ให้กิเลสมันอยู่ที่นี่ ก็ปีก็เดือนมันไม่ให้เกิด เราเสียใจมันโดยลำดับลำดับ

ธรรมะที่พระองค์ตรัสไว้โน้นตรัสไว้เพื่ออะไร เนะ ก็เพื่อชำระสะสาง เพื่อฆ่ากิเลสแล้วกิเลสอยู่ตรงไหน กิเลสไปอยู่อินเดียโน้นหรือ กิเลสตายพร้อมกันกับพระพุทธเจ้า

นิพพานนั้นหรือ กิเลสตายตั้งแต่สมัยนั้นหรือ นั่น เดียวนี้มันอยู่ที่ไหน มันอยู่ที่ใจ
 ธรรมะของพระพุทธเจ้าออกจากไหนถ้าไม่ออกจากใจ นั่น ทุกข์อยู่ตรงไหน สมุทัยอยู่
 ตรงไหน มรรค นิโรธ จะไปอยู่อินเดียได้อย่างไร ถ้าไม่ใช่ให้กิเลสมันใส่ยาพิษให้เป็นบ้าไป
 เมืองอินเดียอินโด เราก็คงไม่ควรจะเป็นบ้าไปนั้น ถ้าไม่ถูกกิเลสมันฝังยาพิษให้เป็นบ้า
 ฉินดาบ้าเข้าไปเสียให้เป็นบ้ากันหมด

ผลสุดท้ายก็สุดเอือมหมดหวัง พุทธศาสนาก็เลยมีแต่ชื่อ ธรรมก็มีแต่ชื่อ แต่กิเลส
 มีเต็มตัวนี่สิ กิเลสได้เปรียบตลอดเวลา เอ้า พิจารณาตามความจริง ทุกข์ สมุทัย อยู่ตรง
 ไหน มรรค สมุมาทิฏฐิ สมุมาสงบไป มี สมุมาสมาธิ เป็นที่สุด อยู่ตรงนั้น แน่ะ ท่าน
 สอนไว้ตรงนี้สด ๆ ร้อน ๆ สมุมาทิฏฐิ สมุมาสงบไป หมายถึงองค์ปัญญา สมุมาสติ
 นี่คือเครื่องฆ่ากิเลส ผลิตขึ้นมา กิเลสอยู่ที่ตรงไหน อยู่ที่จิต มรรคก็ผลิตขึ้นมาที่จิต ฆ่า
 กันลงที่จิตนี้ ให้ແหลกแตกกระจายไปที่นี้ แล้วถามหาพระพุทธเจ้าที่ไหน ผู้ใดเห็นธรรม
 ผู้นั้นเห็นเราตถาคต เห็นตรงไหนนะ ก็เห็นตรงที่ความบริสุทธิ์ สนุทธิฎฐิโก ประกาศ
 กังวานอยู่ในนั้น ไปสงสัยพระพุทธเจ้าที่ตรงไหน นั่นจึงชื่อว่า ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรม
 พระพุทธเจ้า

แต่นี้มันมีกิเลส สรรณิ คัจฉามิ ละซิ เราไม่รู้ที่เราเป็นกิเลส สรรณิ คัจฉามิ ให้
 มันหลอกอยู่ทุกแง่ทุกมุม ธรรมะท่านบอกมัชฌิมา ๆ ปฏิปทา มัชฌิมา แปลว่า
 ท่ามกลาง เหมาะสม กิเลสประเภทไหนมานะ ผลิตมัชฌิมาขึ้นให้พอเหมาะกันกับการ
 ปราบกิเลสประเภทนั้น ๆ นี่มัชฌิมา กิเลสโผนมามัชฌิมาโผนไป กิเลสโหดร้ายมัชฌิมา
 โหดดี พาดกันลงไป เอาให้ແหลกแตกกระจายภายในจิต นี่ท่านเรียกว่ามัชฌิมา ไม่ใช่
 แบบที่พวกชาวพุทธเราทั้งหลายไม่ว่าท่านว่าเรา คิดอย่างนั้นเหมือนกันนั่นแหละ เพราะ
 ทางไม่เคยดำเนิน เราไม่เคยเข้าถึงกับสงคราม จึงไม่รู้ว่าจะใช้อาวุธประเภทไหน ๆ
 ต่อข้าศึกชนิดใดประเภทใด จึงใช้ผิด ๆ พลาด ๆ สุดท้ายก็แพ้ว

ถ้าลงได้เคยเข้าถึงกับข้าศึกสงครามมาแล้วมันฉลาดเอง วิธีการต่อสู้ตลอดถึง
 ศาสตร์อาวุธชนิดใดที่จะนำมาต่อสู้กับข้าศึกมันเข้าใจเอง ๆ เหมือนนักมวยขึ้นต่อยกันนะ
 แพ้เขาที่ตรงไหนมันก็แก้ของมันเอง ไม่แก้..ตาย แก้ไม่มวยของมันและกันต้องแก้วิธี
 นั้นแก้วิธีนี้ นี่แพ้กิเลสประเภทไหนตรงไหนก็แก้ตรงนั้น ๆ นี่ก็เหมือนกัน มัชฌิมาเป็น
 ลิงแก้ลำกันกับกิเลส กิเลสประเภทไหนแสดงออกมา แพ้ด้วยวิธีการใด มรรคปฏิบัติ
 คือสติปัญญาผลิตขึ้นมาให้ทันกันและแก้กันตรงนั้น ๆ นั่นแหละมัชฌิมาฟังเอา ยิ่งสติ
 ปัญญาขั้นอัตโนมัตินี้ด้วยแล้วไม่มีอะไรเหมือน ความลึกซึ้งไม่มีอะไรลึกซึ้งเท่า ความ
 กว้างขวางไม่มีอะไรกว้างขวางเท่า พุดไม่ถูก ขอให้กิเลสผ่านมาเถอะ กิเลสจะอยู่ชอก
 ไทนมุมใด จะตามต้อนกันได้หมดเมื่อถึงขั้นละเอียดแหลมคมแล้ว

ธรรมพระพุทธเจ้าท่านแสดงไว้พอประมาณเท่านั้น แล้วแต่ผู้พิจารณาจะนำมา ถอดถอนแก้ไขกิเลสของตัวเองภายในจิตใจ ซึ่งกิเลสเหล่านี้ท่านก็ไม่ได้จดจารึกไว้ใน คัมภีร์มากมายอะไรนัก เรียกว่าพอประมาณ ธรรมะที่เป็นเครื่องปราบกิเลสก็เหมือนกัน เมื่อเข้าถึงขั้นสมรภูมิคือการบ่วงชิงชัยกับกิเลสด้วยภาคปฏิบัติแล้ว หากจะรู้เองในเจ้า ของ กำลังวังชาปฏิบัติทาของเจ้าของหนักเบาเล็กน้อย ต่อกรกับกิเลสประเภทใด เป็นยัง ไร ได้ผลอย่างไร แพ้ยังไร ชนะยังไร เป็นครูสอนมาโดยลำดับลำดับและฉลาดไปในตัว จนกระทั่งกิเลสทั้งหมดไม่มีสิ่งใดเหลือแล้ว นั่นแหละที่นี้พ้นแล้วจากวิภวัญหรือเรือนจำ ได้แก่ธรรมชาติที่คุมขังในวัฏจักรนี้

ในหนังสือจึงได้เขียนไว้ว่า อวกาศของจิต อวกาศของธรรม เวียงวัง หมดเครื่องตั้ง ดูด แต่ก่อนอยู่ด้วยความตั้งดูด ถูกบีบบังคับเอาไว้ตลอดเวลา อะไรตั้งดูด ก็มีกิเลสเท่า นั้นตั้งดูด พอกิเลสได้สิ้นซากไปหมดแล้ว อะไรจะมาตั้งดูดในโลกนี้

สามแดนโลกธาตุนี้เราก็ไปว่าเอาเฉย ๆ นี้ เมื่อไม่มีสิ่งยึดสิ่งถือภายในจิตใจแล้ว ลึกแต่ว่าไปอย่างนั้นเอง ว่ามีก็มี ว่าไม่มีก็ไม่มี เพราะไม่มีใครไปยึดไปถือ มีแต่ความรู้ ล้วน ๆ ซึ่งไม่ใช่สมมุติ แล้วจะไปกังวลกันหาอะไร พิจารณาชิ กาลก็ไม่มี สถานที่ไม่มี เวลาเวลาไม่มี เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสมมุติ จิตนั้นเป็นวิมุตติ คือหลุดพ้นไปแล้วจากสิ่ง เหล่านี้ จะมาเกาะเกี่ยวกันหาอะไร ว่ามีก็มีไปตามโลกเขาอย่างนั้น เอ้อมี ว่าเป็นก็เอ้อ เป็น ว่าอันนั้นเป็นอย่างนั้นก็เป็นอย่างนั้นไปตามเรื่องของเขา เพราะเราก็เคยเป็นอย่าง นั้นอยู่แล้ว เคยรู้อยู่แล้ว

ที่นี้เวลามันถอนตัวเข้ามาที่รู้อยู่แล้วว่าถอนตัวเข้ามา โลกนี้จะหนาแสนหนามันก็ เป็นอวกาศไปหมดเสีย ภายในจิตใจไม่มีอะไรเข้าเกาะเข้าเกี่ยวเข้าขัดเข้าขวางให้ยุ่ง เหยิงวุ่นวายเหมือนแต่ก่อน จึงทราบได้ชัดว่ามีกิเลสอย่างเดียวเท่านั้นเป็นเจ้าปัญหา พอกิเลสหมดไปแล้วไม่มีปัญหาอะไร แนะ

เรื่องธาตุชั้นนี้ก็เช่นกันชั้นล้วน ๆ ไม่มีอะไรเข้าครอง ธรรมเข้าครองธรรมไม่ยึดนี้ ธรรมไม่กดขี่บังคับธาตุชั้นนี้ ธรรมนำธาตุชั้นนี้เป็นเครื่องมือทำประโยชน์ให้โลกให้ สงสารไป ชั้นนี้จึงเป็นเหมือนหางจิ้งเหลนขาด ดุกติก ๆ อยู่ตามธรรมชาติของตัวเอง คือไม่มีใครเข้าไปเป็นเจ้าของไปยึดไปถือ ไปเป็นพิษเป็นภัย แต่ก่อน อวิชชาปุจจยา สงขารานี้เป็นตัวสำคัญ ก่อให้เป็นสังขาร เป็นวิญญูณใหม่ชิ ชั้นนี้ทั้งห้าก็เป็นเครื่องมือของกิเลสเต็มไปหมดเลย กลายเป็นชั้นนี้ทั้งห้าก็เป็นกิเลส ทั้ง ๆ ที่เป็นเครื่องมือก็เป็นกิเลส เพราะกิเลสครอบหุ้มมัน พอกิเลสหมดไปแล้ว ชั้นนี้ ๕ นี้ก็เป็นชั้นล้วน ๆ

อย่างท่านแสดงไว้ว่า เตสั วุปสโม สุโข ฟังซิ เราอย่าไปแปลในแง่เดียวชิ ความ ระงับสังขาร ๆ ทำไมเป็นความสุขอย่างยิ่ง หรือเป็นความสุขอันยิ่งใหญ่ ระงับสังขาร

อะไร จะให้เห็นปัจจุบันทันตาของเราในวงปฏิบัติ ก็ระดับสังขารที่เป็นตัวสมุทัย คือระดับดับกิเลสทั้งหมดนั้นซิ กิเลสไม่มีเหลือแล้วสังขารนี้ก็ไม่เป็นสมุทัย คิดปรุงเรื่องอะไรก็เป็นอิสรธรรมตา ๆ เป็นชั้นธลวัน ๆ รูปก็ไม่มีใครมายึดมาถือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละอย่าง ๆ เป็นความจริงโดยหลักธรรมชาติของตัวเอง ๆ ไม่มีใครมายุ่งมาเกี่ยว

จิตที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ จิตก็ไม่ไปยุ่งไปเกี่ยว จิตก็จริงเต็มหัวใจของจิตเสีย แน่ ท่านจึงว่า เตสํ รูปสม โส สุข ความระงับดับเสียซึ่งสังขารทั้งหลายนั้นเป็นความสุข ท่านว่าสุขปัจจุบันก็สุข เพราะสังขารอันนี้ไม่กวนไม่เสียบไม่แทง พอระงับสังขารนี้ ทั้งสังขารร่างกาย ทั้งสังขารชั้นธลวัน ๆ หหมดแล้วก็ เตสํ รูปสม โส สุข อีกเหมือนกัน สุข นั้นเป็นบรมสุขเสีย ประมํ สุขํ เสีย นี้แหละท่านว่าชั้นธลวัน ๆ เป็นอย่างนั้น อยู่ด้วยกันก็ไม่มีอะไรกระทบกระเทือนกัน เจ็บไข้ได้ป่วยก็เจ็บ แต่วิมุตติจิตนั้นไม่เข้ามายุ่งกับสมมุตินี้ซิ อยู่ด้วยกันก็เป็นความจริงของตัวเองอยู่โดยธรรมชาติ โดยไม่ต้องเสกสรรปั้นย่อ

เอ้า ทุกข์ขนาดไหนก็ทุกข์ หิวก็ทราบหิว ดั่งพระพุทธเจ้ารับสั่งพระอานนท์ให้ตักน้ำมาเสวย วันเสด็จไปเพื่อปริณิพพาน นั้น หิวกระหาย แล้วใครจะไปว่าพระพุทธเจ้าทรงเสวยทุกขเวทนาเหรอนั้น ถ้าเป็นคนตาบอดก็ต้องว่าแหละ จะไม่เสวยไฉน ก็หิวน้ำนี้ความจริงแล้ว อานนท์ รถเราน้ำมันจะไม่ถึงไหนแล้วแหละ น้ำมันขาดน้ำ ไปตักน้ำมาเติมรถหน่อย มาใส่รถหน่อย พอให้ได้ขับขึ้นไปถึงที่ของมัน ความหมายว่าฉัน คนขับไม่ได้เป็นไร รถมันขาดน้ำต่างหาก คนขับก็หมายถึงจิตตวิสุทธิละซิ

อานนท์ ลาดผ้าสังฆาฏิลง เราจะพักผ่อน พักเครื่องมันพุดง่าย ๆ พักเครื่องให้รถสักหน่อยแล้วค่อยก้าวไปที่หลัง เหล่านี้เป็นเรื่องของชั้นนี้ ความทุกข์ความลำบาก เพราะความหิวความโหย เพราะความอ่อนเพลีย เป็นเรื่องของทุกขเวทนา เวทนานี้เป็นชั้น ๕ เป็นไตรลักษณ์นี้ จิตนั้นเป็นไตรลักษณ์ได้ที่ไหน

การดำเนินตนเพื่อถึงวิสุทธิจิต ก็อาศัยไตรลักษณ์ทั้งสามนี้เป็นทางเดิน อนิจจัง ทุกข์ อนตตา พิจารณานี้ให้รอบตัว เมื่อรอบตัวเต็มภูมิแล้วจิตก็ผ่าน จิตผ่านไปแล้วจะไปเป็น อนิจจัง ทุกข์ อนตตา ที่ไหนอีก จิตจะเป็นไตรลักษณ์นั้นหรือ ถ้าจิตเป็นไตรลักษณ์แล้ววิเศษอะไร นิพพานก็เป็นไตรลักษณ์ วิเศษวิโสอะไร ให้มันเห็นประจักษ์ชินักปฏิบัติ เห็นประจักษ์แล้วหายสงสัย มีที่ร้อยก็พันหายสงสัยหมด ไม่ทูลถามพระพุทธเจ้าแหละ นั่นละจิตที่บริสุทธิ์แล้วจะมาเสวยเวทนาที่ไหน จิตที่บริสุทธิ์แล้วมีเวทนาที่ไหน เวทนาเป็นสมมุติต่างหาก จิตนั้นเป็นวิมุตติแล้วเข้ากันได้ยังไง เป็นอฐานะนี้ โดยหลักธรรมชาติ รู้ ๆ เห็น ๆ อยู่ นั่นนะจะว่ายังไง

ถ้าเราจะเทียบก็เหมือนกับเราจ่อไฟเข้ากอไผ่ เผากอไผ่ทั้งกลองดูซิ รัตนน้ำมันเข้าไป เสียงกอไผ่ระเบิดนี้เหมือนฟ้าถล่ม ไฟก็ส่งเปลวจรดเมฆโน่น ปังปัง ๆ ส่งเปลวจรดเมฆ เหมือนกับว่าไฟนั้นมีวิญญาณมีจิตมีใจ ฟืนคือกอไผ่นั้นก็เหมือนมีจิตมีใจมีวิญญาณ เหมือนกับต่อสู้กัน ความจริงแล้วไฟรู้ความหมายของมันไหมว่ามันร้อนมันหนาวมันเย็น มันเป็นฟืนเป็นไฟ ไม่รู้ ไฟก็ไม่รู้ความหมายของตัวเองและไม่รู้ความหมายของไฟ แต่ก็เผาไหม้กันอย่างระเบิดเปิดเปิงให้เห็นชัด ๆ อยู่ด้วยตาของเรา ได้ยินด้วยหูของเรานั้นแหละ ดูซิ

ผู้ที่รู้จริง ๆ ก็คือคนที่ยืนดูอยู่นี้ ไฟกับฟืนมันเผาไหม้กันฉับใจ ชั้นนี้ก็ฉับนั้นเหมือนกัน ระหว่างรูปชั้นกับทุกขเวทนาชั้นบีบบังคับกันก็เหมือนกันทำนองนั้น ทำให้หงิกให้งอ บางทีอาจให้เป็นเสียงร้องเสียงครางไป อือ ๆ อี ๆ ไปก็ได้ เหมือนกับไฟระเบิดกอไผ่ปังปัง ๆ นั้นแหละ

แต่จิตที่บริสุทธิ์จะมาเป็นอะไรกับอันนี้ละ ทั้ง ๆ ที่อยู่ในนั้นแหละ ชั้นนี้ก็ชั้นชั้นจะมีอะไรกัน อันนี้มันเป็นไปได้ ทำให้งอให้หงิกให้กระดูกกระดูก ให้บางที่ทิ้งเนื้อทิ้งตัวไปได้ เพราะเส้นมันกระดูก มันเป็นชั้น เหมือนกับว่าไฟกับฟืนไหม้กันนั้นแหละระเบิดปังปัง ๆ มันอยู่เป็นสุขได้เมื่อไร อันนี้ก็เหมือนกัน เวลามันรัดตัวกันเข้าเต็มที่แล้วก็อาจมีกระดูกกระดูกหรือเป็นโนแ่งต่าง ๆ เช่น นิสัยที่เคยมีครวญครางอาจเป็นได้ พระอรหันต์นะ แต่จิตของท่านไม่เป็น

เป็นด้วยอาการของชั้นที่มันกระทบกระเทือนกันนี้ เวลาสุดท้ายของมันที่จะแตกกระจายออกจากกันมันเป็นได้ เรายอมรับอันนี้ แต่เรื่องจิตของพระอรหันต์ที่เข้ามาสูงสิงกับอันนี้ ให้มามั่วมาสุมมาหลงไหลอันนี้ นั้นเป็นอฐานะ เป็นไปไม่ได้ ดังนั้นที่หลวงปู่มั่นท่านพิจารณาเห็นว่า พระอรหันต์นิพพานในท่าต่าง ๆ กันนั้น เราจึงเชื่อร้อยเปอร์เซ็นต์ เพราะจิตของท่านไม่ได้อยู่ในอำนาจของชั้นเหมือนสามัญชนทั่ว ๆ ไปนี้ ท่านจึงนิพพานในท่าต่าง ๆ ได้ตามอัธยาศัยของผู้มีจิตใจที่อยู่เหนือโลกแล้ว

.....